

FOGLALKOZTATOTTSÁG ÉS FOGLALKOZÁSSZERKEZET ROMÁNIÁBAN 2002-BEN

Veres Valér

A szerző a romániai népesség foglalkozás-szerkezetének, jövedelmi viszonyainak a rendszerváltás utáni alakulását vizsgálja a népszámlálási adatok valamint az éves statisztikai jelentések alapján. Központi kérdése, hogy Romániában a piacgazdaságra való átmenet milyen szerkezeti változásokat eredményezett a többi közép-kelet európai társadalmakhoz viszonyítva.

A 2002-es romániai népszámlálás a társadalom szerkezetéről és foglalkoztatottságról egy pillanatfelvételt készített. Bár ezt megelőzően is készültek kutatások a foglalkoztatottság, vagy a rétegződés egyes aspektusairól, mégis, a népszámlálás leginkább alkalmas arra, hogy bizonyos tendenciák és folyamatok számszerűségét megragadja.

A romániai gazdaságszerkezet átalakulása a 20. század utolsó évtizedében, valamint az ezredfordulón két fő sajátossággal jellemezhető. Egyrészt, a tervgazdaságról a piacgazdaságra való áttéréssel párhuzamosan a többi közép-európai országokhoz hasonlóan lecsökkent az iparban dolgozók, és növekedett a szolgáltatásokban dolgozók száma. Kolosi Magyarország esetében (2000:77) mutat rá arra, hogy az állami tulajdonú cégeknél dolgozók aránya az 1992 évi 60 százalékról 1999-re 40,1 százalékra csökkent. Másrészt Romániában sajátos helyzetként értelmezhető, hogy, az 1990-es évek első felében a privatizáció üteme lassabb volt, a vállalkozói környezet és a zöldmezős beruházások volumene is alulmarad a visegrádi országokhoz képest. Ennek következtében lassabb ütemben fejlődik a szolgáltatási szektor, amely a leépülő iparból kikerült munkásság számára elvileg megfelelő számú új munkahelyet hozhatott volna létre, bár a szférák közötti átjárás nem annyira egyértelmű. A munkanélküliség elől igen sokan a mezőgazdaságban kerestek munkát, többnyire az örökölt és visszakapott kisebb földbirtokon. Ezek jelentős része származásilag gazdálkodói háttérrel rendelkezett. Ezáltal a modernizációs folyamatra nem jellemző, „primér-szektorosodási folyamat” játszódott le, a növekvő munkanélküliség jelentős társadalmi feszültségeket okozott. Ennek hatására egy bűvös kör alakult ki: a fennálló feszültségek hátráltatták a privatizációt, annak hiányában pedig a versenyképes gazdasági vállalatok nem alakulhattak ki. Az iparból kikerült

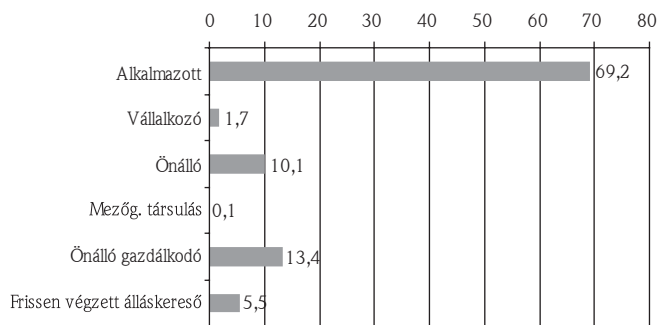
munkásság jelentős részét az 1991–1996 közötti kormányzat rendelettel a törvényes nyugdíjkorhatár előtt nyugdíjazta, így 2002-re a nyugdíjasok aránya meghaladta az alkalmazottak számát Romániában. Az aktív népesség 40 százalék körülire csökkent, a falusi környezetben ez az arány pedig ennél is alacsonyabb (38,5 százalék).

	Kategóriák	Összesen	Városiak	Falun élők
Teljes népességből	Összesen	40,8	42,9	38,5
	Férfiak	47,7	47,7	47,7
	Nők	34,3	38,5	29,5
15 éves és idősebb	Összesen	49,6	51,1	47,8
	Férfiak	58,5	57,4	59,7
	Nők	41,2	45,4	36,3
Munkaképes korú népesség	Összesen	58,2	58,1	58,4
	Férfiak	67	63,9	70,8
	Nők	49,6	52,7	45,3

1. táblázat. Aktivitási ráta Romániában a 2002-es évi népszámlálás szerint.¹

A Romániai népszámlálás során aktív, munkaképes kategóriának a 15 és 64 év közöttiek minősültek, leszámítva azokat, akik már nyugdíjasok, vagy más inaktív kategóriához tartoznak. A háztartásbeli nőket is inaktív kategóriához sorolták, ám ezek egy része lehet „kényszer-háztartásbeli” is, ami a munkanélküliek csoportjába volna sorolandó. Az aktívak aránya a férfiak esetében nagyobb mint a nők esetében, amely a nők korábbi nyugdíjkorhatárával magyarázható. Hasonlóan városban magasabb az aktívak aránya mint falun, hiszen a falun élő lakosság korstruktúrája előregedettebb a városinál.

Az aktív lakosság majdnem 70 százaléka alkalmazottként dolgozik, egytizede önálló, kisiparos, 13 százaléka mezőgazdasági önálló, további 1,7 százaléka vállalkozó, illetve 0,1 mezőgazdasági társulásban dolgozik. Az aktív népesség 5,5 százaléka első munkahelyét kereső, viszonylag frissen végzett személy².

1. ábra. Az aktív népesség eloszlása fő foglalkoztatottsági kategóriák szerint, százalékok, 2002.

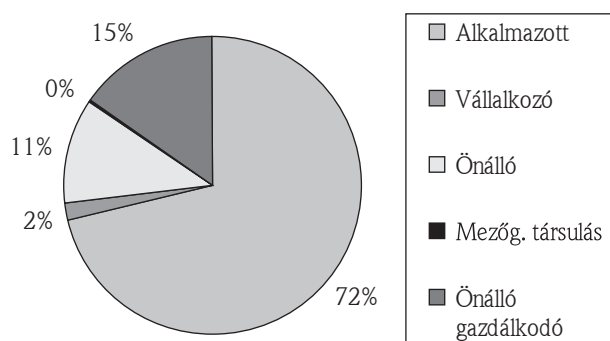
Az eredmények némiképpen meglepőek, abban az értelemben, hogy az aktív népesség „csupán” 13,5 százaléka mezőgazdasági dolgozó (önállóként vagy társult tag), ami magasabb, mint az EU országok esetében, ahol ezek aránya 10 százalék alatti, az előző évek statisztikai kimutatásaihoz képest alacsonyabb, ahol 27 százalék szerepelt. Megfigyelhető, hogy kialakult egy új, vállalkozói osztály, amely az aktív népesség 1,7 százalékát képezi, egy része önálló kisiparosként vagy szolgáltatóként dolgozik. Mindezek a többé-némiképp kiépült piaci szektor sajátos rétegeit képezik. Szelényi, Eyal és Townsley (2001.157) rámutatnak arra, hogy Közép-Európa esetében úgynevezett menedzser-kapitalizmus kialakulásáról beszélhetünk, azaz a piacgazdaság anélkül épült ki, hogy létezett volna egy gazdasági vállalkozó osztály. Ez Romániában sem történt másképp, azonban az 1990-es évek elején nem csupán a vállalkozó réteg hiányzik, hanem a működő piacgazdaság is. A piaci, magánszektor ennek ellenére dominánssá vált, amely kimutatható az megtermelt GDP összetételéből, miszerint ennek kétharmada már 2000-ben a magánszektorból származik (lásd Veres, 2003b.90)

Az inaktívak a teljes népesség 59,2 százalékát képezik, ami 12 829 143 személyt jelent. Ebből a többség, 5 074 796 személy nyugdíjas, 3 768 547 fő tanuló, 1 647 413 háztartásbeli, többnyire nők, és 1 884 102 eltartott (iskolás kor előtti gyermekek, nyugdíj nélküli idősek), továbbá 454 285 más helyzetűek (pl. állami gondozásban lévők [2. táblázat]).

Az inaktív népesség arányának növekedése két fő okra vezethető vissza. Amint már említettük, a munkanélküliség csökken-

tésének egy közvetett megoldásaként az 1990-es évek első felében a 30 ledolgozott munkaévvvel rendelkezők korhatár előtt nyugdíjba vonulhattak, az aktív korú háztartásbeli nők idesorolása ugyancsak vitatható. A második ok a népesség előregedése, amelynek okai a gyermekvállalási kedv és ezáltal a születések számának csökkenése, ami bár 1991 után vált erőteljesebbé, a megelőző évtizedek során is megfigyelhető egy hosszabb távon történt termékenységszökkenés (lásd Veres, 2003a) valamint az aktív korúak körében megfigyelhető viszonylag nagyarányú elvándorlás.

Az aktív és a foglalkoztatott népesség közötti 1 milliós eltéréstől 620956 fő munkanélküli vagy más okból nem dolgozó személy (esetleg egy részük a fekete vagy szürke gazdaságban dolgozik), további 384541 fő pedig azok, akik először keresnek munkahelyet és a többi nem dolgozó 21 033 fő megoszlik a többi nem foglalkoztatott kategóriák között.

2. ábra. A foglalkoztatottak eloszlása fő kategóriák szerint.

Jelentős különbségek figyelhetők meg településtípusok szerint ami a foglalkoztatottság struktúráját illeti. Városokban magasabb a beosztottak aránya, a mezőgazdaságban foglalkoztatottak aránya pedig mindössze 0,9 százalék. Falun viszont a foglalkoztatottak 32,4 százaléka mezőgazdasági gazdálkodó viszont az ágazatok szerinti elemzésből kiderül, hogy a többi kategóriák esetében is vannak a mezőgazdaságban foglalkoztatottak.

A gazdasági aktivitási, foglalkoztatottsági arányszámok Romániában igen alacsonyak, sem nemi, sem pedig településtípus szerinti bontásban nem érik el egyenként az 50 százalékot.

Inaktívak	Tanulók	Nyugdíjasok	Háztartásbeliek	Eltartottak	Más helyzet	Összes
Száma	3768547	5074796	1647413	1884102	454285	12829143
Aránya	29,4	39,6	12,8	14,7	3,5	100%

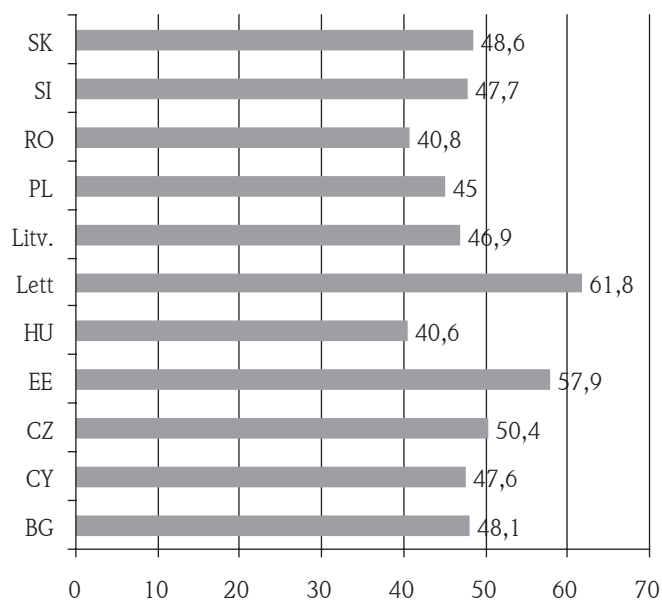
2. táblázat. Inaktív népesség összetétele számokban és százalékban.

2002		Aktivitási ráta	Foglalkoztatottsági ráta	Munkanélküliségi ráta
Összesen	Országos	40,7	36,7	9,8
	Városi	42,8	38,3	10,4
	Falun élő	38,3	34,9	8,9
Férfi	Országos	47,5	42,1	11,3
	Városi	47,6	41,8	12,1
	Falun élő	47,5	42,5	10,5
Nő	Országos	34,1	31,5	7,7
	Városi	38,4	35,1	8,5
	Falun élő	29,3	27,4	6,3
1992		Aktivitási ráta	Foglalkoztatottsági ráta	Munkanélküliségi ráta
Összesen	Országos	45,9	42,1	8,3
	Városi	47,2	43,7	7,4
	Falun élő	44,3	40,2	9,3
Férfi	Országos	51,6	47,2	8,6
	Városi	51,8	48,1	7,2
	Falun élő	51,3	46	10,3
Nő	Országos	40,4	37,2	7,8
	Városi	42,7	39,4	7,7
	Falun élő	37,5	34,5	8

3. táblázat. Aktivitási, foglalkoztatottsági és munkanélküliségi ráták Romániában 1992-ben és 2002-ben.

Megvizsgálva az aktivitási, foglalkoztatási és munkanélküliségi rátákat nemeként és településtípusonként összehasonlítva 1992 és 2002 között, megállapítható, hogy úgy az aktivitási mint a foglalkoztatottsági arányszámok átlagban 5 százalékkal csökkentek, elmondható tehát hogy csökken a nemzeti össztermék előállításához hozzájárulok. 2002-ben városon 42,8, falun pedig 38,3 százalékos volt az aktívok aránya, ami a falun élők relatív elöregedtségével is magyarázható. Nemi bontásban elemezve az aktivitási arányok jelentős csökkenése figyelhető meg. Kerekítve a nemeken belül a férfiak 47, a nők 34 százaléka gazdaságilag aktív, ezzel szemben 1992-ben a férfiak mintegy fele, a nőknek pedig 40 százaléka volt gazdaságilag aktív. Növekedett a munkanélküliségi ráta is, 8,3 százalékról közel 10 százalékra, ami abszolút számokban nem jelent lényeges emelkedést, mivel azonban szám szerint kisebb a gazdaságilag aktívok száma, nagyobb a munkanélküliségi ráta értéke. Az utóbbi népszámlálás eredményei szerint a munkanélküliség városon mintegy 1,5 százalékkal magasabb volt, mint falun ami még az 1992-ben fordítva volt. Időközben a falun élő munkanélküliek jelentős részét felszippantotta az „önálló gazdálkodók” csoportja vagy pedig váltak.

Ezen adatsorok elemzése során felmerül az a kérdés, hogy az aktív, illetve a foglalkoztatott népesség ilyen mértékű alacsony aránya romániai sajátosság-e vagy nem? E kérdésre választ keresve Románia adatait az EU-hoz csatlakozó országok aktivitási adataival hasonlítottuk össze.

3. ábra. Az aktív népesség aránya az EU-hoz csatlakozó országokban, 2002. Forrás: CANSTAT 1/2003.

Amint az adatokból látható, Magyarország esetében a 10,2 millió lakosból 40,6 százalék aktív, amely mondhatni hajszálra megegyezik a hazai aránnyal. Az azonban látható, hogy az ak-

tív népesség aránya a többi országban mindenhol magasabb, a két kis balti állam, Észt- és Lettország kivételével sehol sem éri el viszont az 50 százalékot. Az aktivitási ráta tekintetében Róbert Péter Magyarország vonatkozásában fontos megállapítást tesz, miszerint „az az állapot, amelyet rögzítünk, csak részben a rendszerváltás következménye, részben olyan tényezők, mechanizmusok, egyéni életesemények eredménye, amelyet még a szocialista gazdasági és társadalmi feltételek határoztak meg” (Róbert 2000.126). Arra is rámutat, hogy a munkaerőpiac több kelet-európai országban a munkaerőpiac jelentősen összezsugorodott, az alacsonyabb „üres státusok” száma csökkent. Magyarországon a férfiak nagyobb arányban szorultak ki a nőknél. Ezzel párhuzamosan növekedett az inaktívok száma, és ezen belül

a nyugdíjasok számának emelkedése, ami Lengyelországban volt a leglátványosabb az 1990-es években az előző korszakhoz képest (Románia mellett), és Magyarországon a legkevésbé jelentős, mivel itt a lakosság előregedése miatt a folyamat korábban elkezdődött (uő 2000.126-127).

Egy másik vonása a romániai foglalkoztatottsági struktúrának, hogy a mezőgazdaságban dolgozó, alacsony jövedelmű önálló gazdálkodók aránya messze meghaladja más közép-európai országok gazdaságában dolgozók arányát. E sajátosság alaposabb elemzése érdekében az aktív népességen belüli, nemzetgazdasági ágazatok szerinti foglalkoztatottak eloszlását vizsgáljuk a továbbiakban.

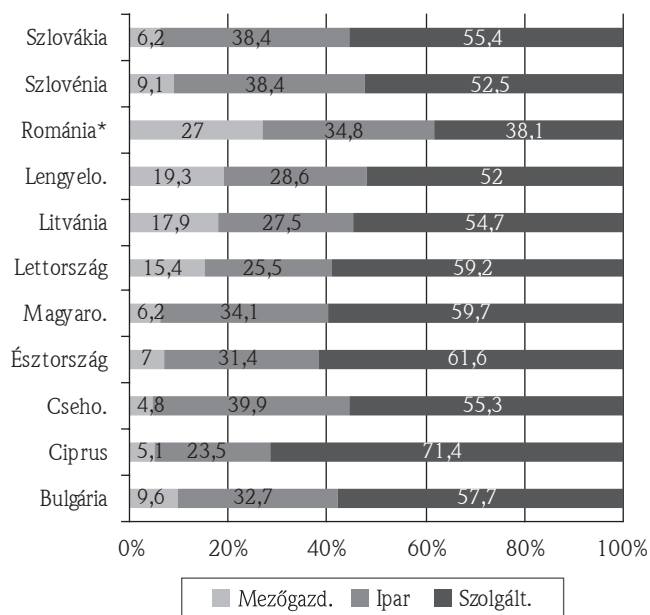
Látható, hogy az aktív foglalkoztatottak több mint negyede

Ágazat	Lélekszám	Százalékban
Mező- és erdő gazdaság, vadászat	2270066	25,6
Halászat	6298	0,1
Kitermelőipar	165525	1,9
Feldolgozóipar	2042946	23,1
Energetika, víz- és gázellátás	195892	2,2
Építőipar	525241	5,9
Kereskedelem és karbantartás	888343	10,0
Vendéglátóipar	137001	1,5
Szállítás	445650	5,0
Pénzügy	82496	0,9
Ingatlan-eladás és bérlet	220209	2,5
Közigazgatás	486995	5,5
Oktatás	405804	4,6
Egészségügy és szociális védelem	354643	4,0
Más szolgáltatások	189231	2,1
Háztartási tevékenységek	26713	0,3
Területen kívüli tevékenységekkel foglalkozó szervezetek	981	0,0
Nem válaszolt	23256	0,3
Első munkahelyet kereső munkanélküli	384541	4,3
Aktív összesen	8851831	

4. táblázat. A foglalkoztatottak eloszlása nemzetgazdasági ágazatok szerint Romániában, 2002.

a mezőgazdaságban dolgozik, ezt követi a feldolgozóipar, majd a kereskedelem valamint a karbantartási tevékenységek. A szolgáltatásokban dolgozók aránya összesen 36,6 százalék, arány amely meghaladja ugyan az iparban és a mezőgazdaságban dolgozók arányát külön-külön, viszont jóval kevesebb mint az ak-

tív lakosság fele. Erre lényeges rámutatni hiszen a többi EU-hoz csatlakozó vagy tárgyalások alatt álló országban, amint az alábbi ábrán látható, a foglalkoztatottak többségét a szolgáltatásokban dolgozók teszik ki.

4. ábra. A foglalkoztatottak eloszlása gazdasági szektoronként 2002-ben, Közép-Európa. Forrás: CANSTAT, 1/2003.
* Romániára a népszámlálási adatokból számoltuk ki.

Románia gazdaságszerkezete tehát a többi csatlakozó országhoz képest „korszerűtlennek” tekinthető, amennyiben a romániai átmenet céljának a nyugat-európai típusú gazdaság- és társadalomszerkezetet tekintjük (márpedig az EU csatlakozás az én értelmezésemben azt feltételezi). Az iparban dolgozók aránya átlagos, ám a mező-és erdőgazdaságban valamint a halászat terén a többi országhoz viszonyítva számottevően magasabb arányban dolgoznak. Számos ország esetében, így Magyarországon, Csehországban vagy Észtországban a foglalkoztatottak mindössze 4-6 százaléka foglalkoztatott a mezőgazdaságban. Magyarországon az 1993-ban felgyorsult „dekollektívázáció” folyamatában és a kárpótlási törvény keretei között, a visszajuttatott mezőgazdasági területeken beindult családi gazdálkodások nem növelték meg lényegesen a mezőgazdaságban dolgozók számát, a szövetkezetekből elbocsátott mezőgazdasági munkások még csökkentették is e szektorban dolgozók számát: 1993-ban az agrárnépesség 40 százalékkal csökkent (Harcsa—Kovács—Szelényi, 1994.39).

A népszámlálás egyik fő erénye, hogy lehetővé teszi az aktív népesség foglalkozási csoportok szerinti összetételének vizsgálatát. Az erre vonatkozó népszámlálási adatok azért is igen értékesek, mert Romániában évtizedek óta nem végeztek nagy, több ezer fős mintán a népesség foglalkoztatottsági viszonyait, társadalmi rétegződését, mobilitását, anyagi helyzetét felmérő vizsgálatokat. Emiatt megnő a népszámlálási adatok jelentősége, amelyek azonban csupán arra használhatók, hogy a népesség összetételét pontosan „betájolható” legyen, ám összefüggések feltárására, többváltozós elemzések elvégzésére nem nyílik lehetőség.

A 2002-es népszámlálás eredményeiben a foglalkozások csoportosítását a 575 bis/1992-es kormányrendelet alapján kialakított COR³ (Foglalkozások Osztályozása Romániában) rendszer szerint tették közzé. A COR kialakításában több szempontot is figyelembe vettek, ezek közül a legfontosabb az ISCO nemzetközi ENSZ osztályozás és az EGG ajánlása, továbbá az 2002-es

népszámlálás foglalkozási leírása, a belga foglalkozási szótár és az érvényes román törvényekben foglalt foglalkozások és beosztások megnevezése. A COR az ISCO 88-hoz hasonlóan 10 főcsoportból áll, amelyek és 27 csoportból tevődnek össze. Ezek további részletezésénél ár jelentősebb különbségek vannak: a COR 125, az ISCO 111 alcsoportot tartalmaz. A foglalkozási főcsoportok kialakításának háttérében két fő szempont játszott szerepet, az egyik a képzettségi szint. A törvényhozók és vezetők, valamint a fegyveres erők dolgozóinak főcsoportjai esetében a munka jellege volt a meghatározó kritérium. (Dumitru 1995. 19-28). A továbbiakban csupán a népesség főcsoportok szerinti eloszlását elemezzük, ezek megfeleltethetők társadalmi rétegződésméletekben leírt foglalkozási státuscsoportoknak vagy másoknál a társadalmi rétegeknek (Lásd Veres 2003b).

Foglalkozási főcsoportok	Létszám	Százalékban
Törvényhozók és vezetők	343015	4,0
Értelmiségi és tudományos foglalkozásúak	725730	8,2
Szaktechnikusok, mesterek és hasonló	861546	9,7
Közigazgatási hivatalnokok	415190	4,7
Szolgáltatásokban és kereskedelemben dolgozók	757628	8,6
Mezőgazdaságban dolgozók	1974359	22,4
Szakt munkások és kisiparosok	1801411	20,4
Gépkezelők	864474	9,8
Szakképzetlenek	659587	7,5
Fegyveres erők dolgozói	4144	0,1
Nem válaszolt	23206	0,3
Első munkahelyet keresők	384541	4,3
Összesen	8851831	100

5. táblázat. Az aktív népesség eloszlása foglalkozási főcsoportok szerint, 2002.

A fenti táblázat adatai szerint a népesség foglalkozási rétegződése sokat változott az elmúlt évtized Romániájában. A vezető réteg aránya megnőtt: míg 1992-ben a vezetők és törvényhozók aránya 1,5 százalék körül volt, 2002-re arányuk 4 százalékra emelkedett. Ennek háttérében a fokozatosan kiépült demokratikus központi és helyi és területi (megyei) önkormányzati és decentralizált intézményrendszer áll, ugyanis az 1992-es állapot némiképp még az 1989-es társadalomszerkezet sajátosságait is „megörökölte”, amikor az országot egy igen szűk, kisszámú csoport irányította — legalább is 1992-ben az elit összetétele és mérete közelebb állt az 1989. évihez, mint 2002-ben. Az értelmiségi foglalkozásúak és a tudományok területén foglalkoztatottak aránya is lényegesen emelkedett 5,9-ről 8,2 százalékra, amit a bővülő felsőoktatás tett lehetővé. Ezt a bővülési folyamatot tekinthetjük az „üres státusok” számának emelkedésével az eliten belül. Hasonló jelenség volt megfigyelhető néhány évvel korábban más közép- és kelet-európai országban, a Szelényi házaspár szerint az elit-státusok számbeli bővülése Magyarországon és Lengyelországban volt erőteljesebb, ők is a

politikai intézményrendszer és a civil társadalom kiépülésével magyarázzák (Szelényi—Szelényi, 1996). Róbert Péter ezen túlmenően rámutat arra is, hogy a privatizáció folyamata jelentős mértékben megnövelte az „üres státusok” számát a gazdasági eliten belül is (Róbert 2000.121) Emelkedett a „középosztálybeli” foglalkozásúak aránya is, így a szolgáltatásokban és a kereskedelemben dolgozók aránya 5-ről 8,6 százalékra emelkedett, ami viszont még mindig rendkívül alacsony európai összehasonlításban. Lényegesen csökkent viszont a különböző munkaskategóriák aránya: gépkezelőké 15,3-ről 9,8 százalékra, a szakmunkások és kisiparosok 27-ről 20 százalék körülire csökkent, ezen belül viszont növekedett a kisiparosok aránya. Emelkedett azonban a mezőgazdaságban dolgozók aránya, 18,5 százalékról 22,4-re, ami a rendszerváltás egyik negatív velejárója, ugyanis az iparból kikerülő tartós munkanélküliek egy része „ruralizálódott”, és visszatérve a szülei életmódjához újra gazdálkodni kezdett, ám a jövedelmeik átlagban elmaradnak az iparban megkereshetőhöz képest, így ez egy túlélési stratégiának tekinthető (lásd. Csedő-Ercsei-Geambasu-Pásztor, 2003). Továbbra is viszonylag magasnak tekinthető a szakképzetlen munkások aránya, 7,5 százalék, az a kategória amely a kommunizmus erőltetett iparosításának eredménye, amely során a falu-város migráció következtében jelentős számú népesség áramlott az iparba, ahol szakképzetlen munkásként dolgoztak.

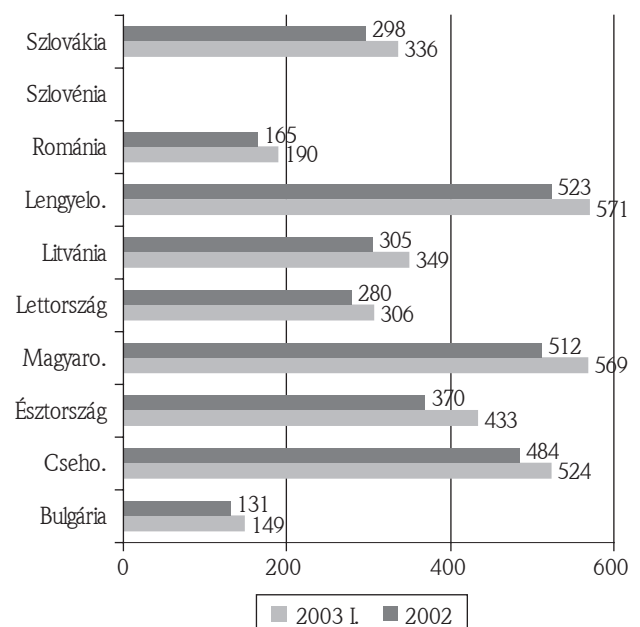
A romániai társadalomszerkezet átalakulásának negatív velejárójaként említhető a jövedelmek nagyságának és azok vásárlóerejének csökkenése. Emellett egy másik folyamatként megfigyelhetjük a jövedelmek differenciálódását is. Bár nincsenek adataink a foglalkozási státushelyzet szerinti átlagjövedelmekről, a nemzetgazdasági ágazatokban dolgozók átlagjövedelmei viszont jól mutatják ezt a differenciálódást:

Ágazatok	Bruttó jövedelem (lej)	Nettó jövedelem (lej)	Nettó jövedelem (USD)
Mezőgazdaság	4352375	3377046	100,8
Kitermelőipar	13198896	9106251	271,8
Feldolgozóipar	5887683	4346468	129,7
Energetikai ipar, gáz- és vízellátás	9832399	6969426	208,0
Építőipar	6152453	4525255	135,1
Kereskedelem	5543342	3971232	118,5
Posta és távközlés	12865513	8424852	251,5
Pénzügy és banki ügyletek	19967519	12399990	370,1
Informatika és kutatás-fejlesztés	10563508	7689556	229,5
Közigazgatás	9153378	6346809	189,5
Oktatásügy	6164454	4468446	133,4
Egészségügy és szociális ellátás	5314344	3997401	119,3
Nemzetgazdaság összesen	6763882	4881658	145,7

6. táblázat. Jövedelmek nemzetgazdasági ágazatok szerint, 2003 Szeptember, Románia. 1 USD – 33 500 lej (2003 szeptemberi átlagárfolyam, Forrás: www.ins.ro).

A nettó átlagjövedelem 4.881.000 lej, azaz 145 USD. Ehhez viszonyítva legrosszabbul a mezőgazdaságban (100 USD) és a kereskedelemben dolgozók vannak megfizetve, amely más országokban is hasonlóan alakul. Átlagon aluli jövedelemmel rendelkeznek az egészségügyben dolgozók, (119 USD) és az oktatásban dolgozók (133,4 USD). A legmagasabb átlagjövedelem a pénzügy és banki szférában figyelhető meg, 3,7-szer nagyobb keresettel mint a mezőgazdaságban dolgozók, és több, mint 2,5-ször nagyobb mint a nemzetgazdaság átlaga. Ezt követi a posta és távközlés, valamint az informatika területe, ám meglepő, hogy a kitermelőipar is az átlag kétszeresét megközelítő jövedelmekkel rendelkezik.

Hogyha összevetjük a 2002-es romániai havi bruttó átlagjövedelmeket⁴ a 2004-re az EU-hoz csatlakozó országokéval, megfigyelhető, hogy minden esetben a jövedelmek mértéke jóval magasabb, mint Románia esetében. Csehországban, Magyarországon és Lengyelországban 500 USD fölötti bruttó átlagjövedelmek mértéke, Szlovéniában (amelynek átlagjövedelmi értékeit technikai okokból nem jelenítettük meg) többi országokhoz képest is kiugróan magas a bruttó átlagjövedelem, 980 USD, ami már az alacsonyabb jövedelmű EU tagországok átlagát közelíti. A Balti államokban és Szlovákiában 300 USD körüliek a bruttó jövedelmek (Észtországban magasabb, meghaladja a 400 USD-t is), de a dollár gyengülése miatt jelentősen emelkedtek 2003 első negyedére. Romániában is a 200 USD-hez közeledik a bruttó átlagbér, ám látható, hogy lényegesen, több, mint 100 USD-vel alacsonyabb még a legkisebb jövedelmi értékénél is a felsorolt csoportból: Lettország 306 USD-nyi értékénél. Bulgáriában lényegesen alacsonyabb a bruttó jövedelem Romániához viszonyítva is. Keleti szomszédainknál (Ukrajna, Moldova Köztársaság) pedig a bruttó bérek 50 USD körül mozognak.

5. ábra. Havi bruttó átlagjövedelmek USD-ben a kelet-európai csatlakozó országokban, 2002.

A jövedelem nagyságokat elemezve felmerül a pénz vásárlóerejének a kérdése, azaz hogy, mi az ami ebből az összegből megvásárolható az egyes országokban. Románia esetében a háztartási kiadások összege mindössze 40 USD. A egy háztartásra jutó átlagos kiadások struktúrája alapján az élelmiszerre és lakásköltségekre fordított kiadások mértéke szemlélteti, hogy a kiadások mekkora hányada marad egyéb, amihez képest az élelmiszer és a lakásköltségek nagyobb prioritást képeznek. Bulgária esetében a háztartási kiadások 40 százalékát élelmiszer-költségek teszik ki. Románia 35,9 százalékkal Litvániával, Magyarországgal és Lettországgal egy kategóriába sorolható, ahol a kiadások 31-34 százalékát fordítják élelmiszerre. A többi ország esetében ez az arány 20 és 30 százalék között mozog (lásd 1. Melléklet). Romániában a 90-es évek első feléhez képest javult a helyzet, ugyanis 1994-ben a kiadások több, mint 50 százaléka jelentette az élelmiszerköltségeket (KSH: Nemzetközi Statisztikai Zsebkönyv, 1995). A lakásköltségek tekintetében Románia nem képez kivételt, a kiadások 18,7 százalékkal, Magyarországon viszont a legtöbbet költenek erre (20,9 százalék), Lettországon (14), illetve Szlovéniában a legkevesebbet (11,7 százalékot). Összességében tehát, bár jóval kevesebb összegből gazdálkodhatnak, Romániában élelmiszerre és lakásköltségekre együttesen közel olyan arányban fordítják a kiadásaikat, mint Magyarországon (54,1 illetve 54,6), ám Bulgáriát és Litvániát leszámítva számottevően nagyobb arányban, mint a többi csatlakozó országban

Ország	15-24 éves	25 éves és idősebb
Bulgária	36,5	15,7
Csehország	16	6,2
Észtország	17,6	9,4
Magyarország	12,6	5
Lettország	20,8	10,8
Litvánia	23	12,8
Lengyelország	43,9	16,7
Románia*	21,8	9,8
Szlovénia	16,7	5,1
Szlovákia	36,1	15,3

7. táblázat. Munkanélküliségi ráták kelet-közép európai országokban.

* Népszámlálási adat, a többi országra: CANSTAT 2003/1.

A továbbiakban azt vizsgáltuk meg, hogy a munkanélküliség, ezen belül a fiatal korúak munkanélkülisége mennyire sújtja Romániát az EU csatlakozásban előttünk járó országokhoz képest. A különböző statisztikai mutatók tekintetében inkább a jobb helyzetben lévő országok közé sorolható. A 15–24 év közötti fiatalok esetében a munkanélküliségi ráta 21 százalékos, ám ez Lengyelország, Bulgária, Szlovákia 40 százalékos rátájához képest alacsonynak tekinthető (7. táblázat).

A 25 évesnél idősebb népesség körében a 9,8 százalékos munkanélküliségi arányszám magasabb, mint Magyarországon, Csehországban vagy Szlovéniában, viszont jóval kevesebb mint a többi országokban esetében. Hozzá kell azonban tenni, hogy Romániában több nyilvántartási bravúr járult hozzá a viszonylag alacsonyabb munkanélküliségi arányszám csökkentéséhez: a háztartásbeliek inaktívként való regisztrálása, a nagyszámú korhatár előtti nyugdíjazott lakosság, és a mezőgazdaságban dolgozó, kevés földtulajdonnal rendelkezők önálló gazdálkodóként való nyilvántartása. Lengyelországban például, ahol hasonlóan viszonylag nagy a mezőgazdaságban foglalkoztatottak aránya, a kevés földtulajdonnal rendelkezőket munkanélküliként tartják nyilván, azaz fenntartják annak lehetőségét, hogy e kategória tagjai annak jelentsék be magukat, aminek akarják. Ennek következtében Lengyelország munkanélküliségi rátája magasabb a Romániánál, viszont a mezőgazdaságban dolgozók aránya tekintetében „jobb” besorolást nyert, a munkaerő-szerkezete pedig ezáltal korszerűbbnek tekinthető. Láthatjuk, hogy a munkaerő- és foglalkozásszerkezeti problémákat többféleképpen tudják „megjelenteni” a hatóságok, ám a valós társadalmi problémák ettől nem tűnnek el, nem oldódnak meg.

A fent tárgyaltakat összefoglalva megállapítható hogy Romániában 2002-re a piacgazdaságra való átmenet jelentős szerkezeti változásokat eredményezett. A változások egy része azonban komoly társadalmi problémákat okozott, illetve a problémákat tulajdonképpen egyik területről a másikra „áthelyezte”, így például az iparból a mezőgazdaságba. A foglalkozásszerkezet és az aktív népesség gazdasági szektoronkénti eloszlása nincs abban a helyzetben, melyben a fejlett „posztindusztriális” országok, ám a kelet-európai tömb rendszerváltó országainak zömétől is elkülönül a szolgáltatásokban és a mezőgazdaságban dolgozók aránya tekintetében. A jövedelmi viszonyokat illetően, bár összességében elmarad a jövedelem abszolút (valutában kifejezett) értékét tekintve, a kiadások szerkezete és a munkanélküliségi ráták alapján nem jelentősek a különbségek Románia és az EU-hoz 2004-ben csatlakozó országok egy csoportja között.

MELLÉKLET

Országok	Összeg (USD)	Élelmiszer	Ital, dohányzás	Ruházat	Lakásköltség	Tisztálkodás	Egészség	Közlekedés	Kommunikáció	Szabadidő, kultúra	Oktatás
Bulgária	50	39,7	4,4	4,7	16,9	3,9	5,3	6,7	5,5	3,7	0,6
Cseh ország	205	22,2	3,1	6,5	19,8	6,9	1,8	10	4	10,5	0,6
Észtország	139	27,8	3,9	6,6	16,9	6,6	2,8	8,2	5,9	7,2	3
Magyarország	171	33,2	4,1	5,7	20,9	4,1	5,9	9,8	5,8	4,7	1,8
Lettország	137	31,2	3,6	7,3	14	4,7	3,4	10,3	6,4	6,9	1,5
Litvánia	96	34,1	4,2	7	16,2	5,2	5,4	7,8	6	4,6	0,7
Lengyelo.	153	29,5	3	5,2	19,9	5	4,5	8,5	4,5	6,4	1,6
Románia	39	35,9	7,5	7,8	18,7	4,1	3,6	7,1	5,2	4,8	0,9
Szlovénia	352	20,3	2	9,4	11,7	7,8	2	15,7	3,2	10,5	1,2
Szlovákia	143	24,2	2,8	7,7	16	5,3	1,7	8,1	3,6	7,4	0,5

Átlagos kiadások egy háztartásra eső struktúrája pénzben kifejezve, 2002 (Háztartási költségvetési Ankét – Ancheta Bugetelor de Familie – ABF).
Forrás: CESTAT, 1/2003.

JEGYZETEK

1. A tanulmányban szereplő adatok a 2002-es évi népszámlálás hivatalos közleményeiből származnak, amennyiben nem jelölünk meg más forrást.
2. Az első munkahelyet keresők a 2002-es romániai

népszámlálás szerint meghatározott sajátos kategóriája a munkanélkülieknek.

3. Clasificarea Ocupațiilor din România.
4. USD-ba átszámítva hivatalos (BNR) átlagárfolyamon.

KÖNYVÉSZET

Források

Recensământul general al populației și al locuințelor din România în 1992, vol. I–II. Comisia Națională de Statistică, Bukarest, 1994.

Recensământul general al populației și al locuințelor din România în 2002. Rezultate finale I. Institutul National de Statistică, Bukarest, 2003, (lásd még: www.insse.ro/recensamant).

Buletin Statistic CANSTAT, 1/2003. INS, Bukarest.

Hivatkozások

Berevoescu, I.–Chiribucă, D és mások: *Fețele schimbării.* București, Nemira, 1999.

Csedő K.–Ercsei K.–Geambasu R.–Pásztor Gy.: A kolozsvári elsőgenerációs városlakók. In *Erdélyi Társadalom, 2003/2.* Kolozsvár, 2003.

Dumitru, F. (coord.): *Clasificarea ocupațiilor din România.* București, Ed. Tehnică, 1995.

Eyal, G.–Szelényi, I.–Townsend, E.: *Capitalism fără capitaliști.* Bukarest, Omega, 2001.

Harcza István–Kovács Imre–Szelényi Iván: A poszt szocialista átalakulási válság a mezőgazdaságban és a falusi társadalomban. In *Szociológiai Szemle, 3. p. 15–44., 1994.*

Kolosi Tamás: *A terhes babapiskóta.* Budapest, Osiris, 2000.

Róbert Péter: Foglalkozási osztályszerkezet: elméleti és módszertani problémák. In *Szociológiai Szemle, 1997/2.* Budapest, 1997.

Róbert Péter: Társadalmi mobilitás – a tények és a vélemények tükrében. In *Századvég.* Budapest, 2000.

Szelényi I.–Szelényi Szonja: Elitcirkuláció vagy elitreprodukció. In Andorka R.–Kolosi T.–Vukovich Gy. (szerk.): *Társadalmi riport 1996.* Budapest, 1996.

Varga E. Árpád: *Fejezetek a jelenkori Erdély népesedéstörténetéből.* Budapest, Püski, 1998.

Veres Valér: Erdély természetes szaporodási folyamatai Európai kontextusban az ezredfordulón. In *Korunk, 1/2003.* 2003a.

Veres Valér: A társadalmi struktúra etnikai sajátosságai a poszt szocialista Erdélyben. In *Erdélyi Társadalom, 1/2003.* 2003b.